

מנפצות את תקרת הזכוכית: מהפכת הנשים הכורדיות

פרופ' עפרה בנג'ו

תהליך מהפכני מתרחש בימים אלה בכל חלקי כורדיסטאן: עוד ועוד נשים צוברות כוח ומתקדמות במעלה הסולם החברתי והפוליטי • אמנם לעם הכורדי היסטוריה מרשימה של נשים חזקות שהגיעו לעמדות מפתח, אולם עד כה היו אלה מקרים יחודיים • עתה, מגמת ההשתלבות של נשים בחיים הציבוריים צוברת תאוצה ומביאה עמה בשורה מעוררת תקוות עבור שאר הנשים במרחב, שעדיין סובלות מיחס דכאני ומפלה

משתחררות מכבלי האפליה המסורתית; לוחמת במפלגת ה-PKK הכורדית. צילום: James Gorson CC BY-NC 2.0

ההכרזה על אוטונומיה כורדית בסוריה היוותה צעד מהפכני של הכורדים-הסורים, שעד קיץ 2012 היו גורם מושקע ובלתי-מוכר לחלוטין בזירה הפוליטית העולמית. מהלך פוליטי זה לווה במהפכה חברתית, שהתבטאה, בין השאר, במינוי אישה לתפקיד מפתח. כך, בצל מערבולת של שפיכות דמים וקרבות בלתי-פוסקים, בפברואר השנה התחוללה מהפכה בסוריה: אישה בשם הווי אבראהים התמנתה לתפקיד ראש ממשלת עפרין, אחד משלושת הקנטונים הכורדים האוטונומיים במדינה.

כאן ניכר ההבדל הגדול בין המהפכות שהתרחשו לאחרונה בעולם הערבי לבין זו הכורדית בסוריה. בשעה שבעולם הערבי הנשים שמילאו תפקיד מוביל בהפיכות נדחקו הצדה על-ידי המשטרים החדשים, במקרה הכורדי הנשים נותרו בלב העשייה הפוליטית. בראיון שהעניקה לאחר מינויה לתפקיד, ציינה אבראהים כי להיות אישה מנהיגה איננו עניין יוצא דופן בקרב הכורדים, שכן לדבריה "היו נשים כורדיות רבות

שהנהיגו את החברות שלהן בעבר... ואני רק פוסעת בעקבותיהן. בכל חלקי רוג'ווה [מערב כורדיסטאן שבסוריה] ובמיוחד בעפרין הנשים הן המובילות את המהפכה".

ואמנם, במקרה של כורדיסטאן הסורית הנשים ממלאות תפקידים פוליטיים מובילים בתחומים שונים. כך למשל, אסיא עבדאללה מכהנת לציידו של צאלח מוסלם כיו"ר 'מפלגת האיחוד הדמוקרטי' (PYD), שהיא המפלגה הדומיננטית כיום בכורדיסטאן הסורית. עבדאללה, שהייתה פעילה פוליטית בתנועה הלאומית הכורדית במשך זמן רב, הדגישה גם היא שהמהפכה הכורדית מונהגת כיום על-ידי הנשים. דברים דומים נשמעו גם מפיה של רמזיה מוחמד, מי שהתמנתה לתפקיד שרת האוצר של קנטון אל-ג'זירה.

מאז ראשית המהפכה הכורדית ב-2012, ציינה אחת הפעילות למען נשים, 75% מנשות כורדיסטאן הפכו להיות מאורגנות פוליטית, מה שעתידי לאפשר להן לשבור את כבלי החברה הכורדית המסורתית. אחד ההיבטים של תהליך זה הוא העובדה שנשים כורדיות רבות נוטלות כיום חלק גם בלחימה הצבאית נגד ארגונים אסלאמיים קיצוניים בסוריה.

היסטוריה של נשים חזקות

מבט חטוף על ההיסטוריה של הנשים הכורדיות מראה כי זהו מקרה קלאסי של המשכיות ושינוי. כדברי אבראהים, ההיסטוריה הכורדית אכן עתירה במקרים של נשים מנהיגות בתחום הדתי, הפוליטי ואפילו הצבאי.

בקרוב יהודי כורדיסטאן הייתה אסנת ברזאני, שחיה ופעלה במאה ה-17 והתפרסמה בזכות היותה ראש ישיבה, פוסקת הלכה ותנאית, דבר ייחודי בכל ההיסטוריה היהודית. באותה תקופה פעלה אישה כורדית מוסלמית מפורסמת אחרת – סולטאן ח'אנוואדה, ששלטה על שתי נסיכויות כורדיות. ח'אנוואדה אף עמדה בראש צבא בן 30,000 חייל שניהל פשיטות בתוך איראן. ההערכה שהוגים לה הכורדים ניכרת בכך שכיום בכורדיסטאן העיראקית ניצב פסל שלה באחת הדרכים המרכזיות, דבר שאיננו שכיח במרחבים ציבוריים אסלאמיים מסורתיים.

מאתיים שנה אחרי ח'אנוואדה הופיעה מנהיגה כורדית אחרת – קארא פאטמה ח'אן, שעמדה בראש יחידה צבאית והשתתפה בשנת 1850 במלחמת קרים לצד העות'מאנים. בסוף המאה ה-19 – תחילת המאה ה-20, בלטה אדלה ח'אנום בכך שהייתה ראש שבט הג'אף, אחד השבטים הכורדיים החזקים ביותר; ולבסוף במחצית הראשונה של המאה ה-20 הייתה מאיאן ח'אתון, המנהיגה הדתית של היזידים, אחת הכתות הכורדיות הלא-מוסלמיות.

רשימה זו של נשים חזקות ומרשימות באה להצביע על תופעה ייחודית המאפיינת את החברה הכורדית, שאין אנו מוצאים לה אח ורע בחברה הערבית, הטורקית או האיראנית. הנקודה המעניינת היא שגברים היו מוכנים לסור למשמעתן של נשים חזקות אלו. יחד עם זאת, יש להדגיש שנשים אלו היו יוצאות מן הכלל המעידות על הכלל – הן השתייכו לאריסטוקרטיה הכורדית, בעוד שרוב הנשים סבלו מדיכוי המאפיינים חברה מסורתית, דתית ונשלטת על-ידי גברים.

אולם בעת האחרונה אנחנו עדים למהפכה גם בתחום זה, בעיקר בכורדיסטאן הטורקית והסורית. כבר אין מדובר במנהיגה בודדת פה-ושם, כי אם במיסוד התופעה של השתתפות נשים רבות במרחב הפוליטי, החברתי והציבורי בכללותו. בנוסף, נשים מהשכבות הנמוכות יותר נוטלות גם הן חלק בעשייה הפוליטית

קארה פאטמה (משמאל) ומאיאן ח'אתון. צילום: John S. GUEST CC SA 3.0

כח עולה בחברה הכורדית

מה הם שורשיה של המהפכה הזו? הפתיחות לנשים החלה בקרב ארגון 'מפלגת הפועלים הכורדית', ה-PKK האסורה על-פי חוק בטורקיה, שבראשה עומד עבדאללה אוג'לאן. בהשראת האידיאולוגיה המרקסיסטית, ביקש ארגון זה להביא לשוויון מגדרי ולעקור מהשורש את היחס השבטי פיאודלי כלפי הנשים. לכן, מאז הקמת ה-PKK ב-1978 הנשים מילאו תפקיד מרכזי בארגון. הן עברו אימונים צבאיים וזכו ליחס שוויוני עם עמיתיהם הגברים.

בשנות התשעים הן היו כ-30% מהארגון וכוחן המשיך לעלות מאז. הפוליטיזציה של הנשים הכורדיות בטורקיה לא נעצרה ב-PKK, אלא הקיפה את רוב הארגונים החברתיים והפוליטיים הכורדים. לדוגמה, 'מפלגת השלום והדמוקרטיה' (BDP) שבטורקיה יש לנשים מיכסה של 40% בהנהגה, ונשים מכהנות לצד הגברים בכל עמדות המפתח. דוגמה נוספת היא ליילא זאנא, אישה שהפכה לסמל המאבק הכורדי בטורקיה לאחר שריצתה עשר שנות מאסר משום שהעזה לומר משפט בלשון הכורדית בעת ההשבעה שלה בפרלמנט בשנת 1991.

אך ההוכחה הטובה ביותר לכך שהשתלבות הנשים הכורדיות איננה תופעה חולפת ניתנה בבחירות המקומיות שנערכו בטורקיה בסוף מרס השנה. לא פחות מ-15 נשים כורדיות נבחרו לראשות מחוזות ועיריות מובילות באזור הכורדי שבדרום-מזרח המדינה. אחת מאלו היא גולטאן קישאנאק, עיתונאית ומנהיגה מובילה ב'מפלגת השלום והדמוקרטיה', שנבחרה לראשות המטרופולין דיארבקר, שהיא בירתה הבלתי-מוצהרת של כורדיסטאן הטורקית.

אפילו בכורדיסטאן העיראקית, שם החברה הכורדית שמרנית יותר, ניתן לראות שיפור במעמד הנשים. כך לדוגמה, הנשים מהוות 30% מחברי הפרלמנט של החבל הכורדי, זאת בהשוואה למשל למצרים, שבה אחוז הנשים עמד על 2% בלבד בתקופת שלטונם של 'האחים המוסלמים'. באזור זה ניכרת בולטותה של אישה אחת – ה'רו טאלבאני, אשתו של ג'לאל טאלבאני נשיא עיראק וראש המפלגה של האיחוד הפטריוטי של כורדיסטאן. המעמד אליו היא הגיעה משקף אמנם את הדגם ההיסטורי של נשים לאבות או לבעלים העומדים בצמרת החברתית או הפוליטית.

אולם הרו, שצמחה בתוך משפחה פטריוטית כורדית, היא אישה חזקה בזכות עצמה. לאחרונה, בעקבות השבץ שלקה בו בעלה, היא הפכה להיות חלק מהשלישייה המובילה במפלגה, שתפקידה לנווט את המפלגה בימי משבר אלו. למרות זאת, הרו עודנה תופעה די ייחודית בכורדיסטאן העיראקית, שכן לנשים שם אין נוכחות משמעותית בתהליכי קבלת ההחלטות בתחום הפוליטי, כפי שקורה בשני חלקי כורדיסטאן האחרים.

Chris de Bruyn CC SA 2.0 צילום: רוב הנשים עדיין סובלות מיחס דכאני ומפלה.

בשורה מעודדת

בסיכומו של דבר, במהלך ההיסטוריה נשים כורדיות חזקות ואינדיבידואליות הצליחו לשבור את תקרת הזכוכית ולהגיע לעמדות מפתח בחברה שלהן, כאשר בו זמנית רובן המכריע של הנשים הכורדיות המשיך לסבול מיחס דכאני ומפלה של אותה החברה. כאמור, לאחרונה צומח דור חדש של נשים כורדיות מהפכניות שמנסות ומצליחות לשבור את המסגרות המסורתיות בחלקים נרחבים של החברה. אם המגמה החדשה תמשיך לצבור תאוצה היא עשויה להבטיח קיומה של חברה דמוקרטית, יציבה ושוויונית הרבה יותר ממה שידענו עד כה באזורנו. והרי ידוע שאחת הסיבות המרכזיות לחוסר ההתקדמות בחברות המזרח-תיכוניות, היא היעדר שוויון מגדרי ודחיקת הנשים לשוליים החברתיים והפוליטיים.

פרופסור עפרה בנג'ו היא חוקרת בכירה במרכז משה דיין ללימודי המזרח-התיכון ואפריקה, ומרצה בחוג להיסטוריה של המזרח-התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב.